

ÜLKEMİZDE DE ARAZİ TOPLULAŞTIRMASI KIRSAL KALKINMAYA YÖNELTİLMELİDİR

Zerrin Demirel
Gökşin Seylam

Özet

İnsanlar var olduklarından bu yana daha iyi yaşam koşulları için doğayı kendi çıkarları doğrultusunda düzenlemeye çalışmışlardır. Bu bakımdan kırsal toprak düzenlemelerinin geçmişi çok eskilere dayanmakta, çeşitli adlar altında değişimler göstermektedir.

Günümüzde; tarımsal üretimin iyileştirilmesi yanında ekonomik ve toplumsal yapının geliştirilmesi, doğa dengesinin sağlanması, çevrenin korunması ve kırsal görünümün kollanması amacıyla etkili ve sonuçları değerlendirilebilen somut yararlar elde etmek için kırsal toprak düzenlemeleri yapılmaktadır. Bu gelişmeler ülkemizdeki kırsal toprak düzenlemelerinde de göz önünde bulundurulmalıdır.

1. GİRİŞ

Toprak; insanların göçebe toplumdaki yerleşik topluma geçişinden başlayarak üretim araçları içinde önem açısından ilk sırayı almış, ve bunu günümüze kadar yitirmemiştir. Nedeni, toprağın artırılmayan tek üretim aracı olmasıdır.

Şüphesiz bataklıklar kurutulmakta, deniz ve göller doldurularak toprak kazanılmaktadır. Ancak, kazanılan toprağın, toplam topraklara oranının sıfıra yakın olması onun üretim aracı olarak artmayacağı görüşünü doğrulamaktadır.

Bunların yanı sıra, gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, spekülasyon aracı olması da toprağa ayrı bir değer kazandırmaktadır (Seylam-Ünal 1985: 14).

Toprak-insan ilişkileri, en önemli üretim aracı ile insanın ilişkilerini düzenleme açısından büyük önem ve zaman zaman da kavgalar verilen bir konu olmuştur. Çünkü toprak-insan ilişkilerini düzenleme sonucunda insanların;

- Gelir ve yaşam düzeyleri,
- Sosyal yaşantıları,
- Siyasal görüş ve davranışları

değiştirebilmektedir.

Hem kırsal hem de kentsel toprak düzenlemelerinde düzenlenen toprak- insan ilişkileri ve bunların belli bir amaca göre yönlendirilmesidir (Seylam 1972: 3). Bu bakımdan kırsal toprak düzenlemeleri her dönemde bir kırsal kalkınma

aracı olmuş ve bunun için tarihsel süreçte toprak reformu ve arazi toplulaştırma (AT) çalışmaları yapılmıştır.

AT; olabildiğince iyeliğin özünü koruyarak kırsal toprakları, toplumun giderek tarım dışı kesimleri ve amaçları için de planlama ve düzenleme aracı olduğundan günümüzde ve başka adlar altında da olsa gelecekte işlevselliğini sürdürecektir.

Kırsal alana ilişkin politikalar, ekonomik yapı ve toplumsal beklentiler AT'nin planlama boyutuna yansımakta ve onu biçimlendirmektedir. AT çok kez vurgulandığı gibi hem toplumu hem de toplumsal gelişmelere koştur kendini geliştirmektedir. Bundan dolayı katı, duragan bir planlama aracı olmamış bir evrimleşme süreci geçirmiştir. Toprak iyeliğinin önemli bir güç olduğu dönemlerde ve insan emeğine dayalı üretim ilişkilerinde aynı iyelikteki parçalı parselleri bir araya toplamak için AT yapılmıştır. Sonraları AT kapsamında yol-sulama ağları planlanmış giderek buna genel amaçlı kamusal yapılar ve köy yenileme eklenmiştir. Günümüzde ise, bu planlama öğelerinin yanı sıra doğa ve çevreyi en iyi koruma ve toplumu ondan en iyi yararlandırma önlemlerinin planlanması da eklenerek AT, kırsal alanı bütünlükten yeniden düzenlemeye (Laendliche Neuordnung) daha genel tanımda kırsal gelişmeye (Landentwicklung) dönüşmüştür.

2. KIRSAL GELİŞME

Toplumsal ve ekonomik gelişmeler kırsal toprakları yerleşim ve sanayi alanları olarak baskı altına almaktadır. Doğa ve çevre koruma günümüzde politik alanda birincil konuma gelmiştir. Öte yandan kırsal alan tarımsal işletmeciliğinin gerektirdiği temel işlevlerini de her zaman sürdürmek zorundadır. Bu çelişkiler politikacılar için çözümlenmesi gereken sorunlar ve ulaşılmaması gereken hedefler ortaya koymaktadır. Örneğin;

- . Beslenme gereksinimini karşılamak
- . Tarımsal ekonomide öteki sektör ve ülkelerle yarışma gücünü artırmak
- . Ulusal gelir dağılımında tarımsal gelir dengesizliğini gidermek
- . Tarımdaki çalışma koşullarını iyileştirmek
- . Toprakların kullanım seçeneklerini artırmak
- . Kırsal görünümü kollamak
- . Su kaynaklarını korumak, su gereksinimini sağlamak
- . Köydeki yaşam koşullarını onun kendi özellikleri içinde iyileştirmek
- . Kentsel politikaları destekleyen kırsal planlamalar yapmak
- . Toplumla kırsal alandan yararlanma olanakları sağlamak
- . Doğayı, çevreyi ve canlı türlerini korumak
- . Orman alanlarını korumak ve geliştirmek
- . Yeni yapılaşmaların doğaya olumsuz etkilerini önlemek

gibi.

Ülke politikasının başarısı bunları yaşama geçirebilmesindedir. Yöntemi ise ilgili önlemleri planlayan, eşgüdümleyen, uygulayan bütünleşik bir kırsal alan düzenlemesi uluslararası düzeydeki yeni tanımıyla kırsal gelişmedir. Avrupa ülkeleri değişen doğa, toplum ve ekonomik yapılara göre 80' li yıllarda yenilenmiş yasaları ile bu yöntemi uygulamaktalar.

3. HOLLANDA ÖRNEĞİ

Hollanda'da kırsal gelişme, ülke mekan planlamasında ön görülen işlevleri kırsal alana kazandırmaktadır (Manger 1986: 403). Yaklaşık 40000 km²'lik alanda yer almakta ve topraklarının % 20 gibi bir bölümü deniz düzeyinin altında bulunmaktadır. Tarımsal üretimin yanında tarım endüstrisinin de gelişmiş olması nedeniyle tarım ürünleri dış satımda önemli bir yer tutmaktadır. Yılda ortalama 36000 ha alanda kırsal gelişme uygulamaları hedeflenmiştir.

3.1 Uygulama Seçenekleri

Sanayileşme, kentleşme, yeni yapılaşma, nüfus artışı ve beslenme gereksinimi kırsal topraklara istemi arttırmış ve onun işlevlerini çeşitlendirmiştir. Bu yüzden 60'lı yıllardan 70'lerin başına kadar yeni yerleşim ve endüstri alanları ile otoyollar için yılda ortalama 10000 ha tarım toprağı kullanılmıştır. Bugün deniz düzeyinin altındaki toprakların kazanımıyla bu kaybın biraz azaltılmış olmasına karşın yine de geleceği güvencelemek için yeni koşullara uygun uzun erimli planlamalar geliştirilmektedir. Bu amaçla, kırsal toprakların daha ekonomik ve amaca uygun kullanımı için bölge özellikleri ve ülke kalkınma politikaları değerlendirilerek belirli işlevleri üstlenmesi gereken bölgeler belirlenmiştir. Bunlar;

- Tarım işletmeciliği ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gereken yerler. Burada temel ölçüt izlenen tarım politikasıdır.
- Kent çevreleri dışında yeşil bantlar (grüngürteln) ve tampon bölgelerin (pufferzonen) oluşturulması gereken yerleşme politikasının belirlediği alanlar.
- Çevre politikasına göre değerlendirilen, kırsal görünüm (peyzaj) iyileştirilmesi, korunması gereken doğal ve kültür varlıklarının bulunduğu yerler.
- Yeni altyapı önlemlerini gerektiren kalkınma politikasının saptadığı gelişme alanları.

Bu bölgelerde beklentilere uygun düzenlemeler yapabilmek için Kırsal Gelişme Yasası (Landinrichtingswet (1985)), özü kırsal toprak düzenlemesi olan 4 değişik uygulama ile yasal destek vermektedir.

1. Tarım parsellerinin düzenlenmesi (Ruilverkaveling): Tarımsal işlevlerin ağırlıklı olduğu ötekilerin ise sınırlı kaldığı bir düzenlemedir. Burada doğa

koruma, dinlenme ve başka genel amaçlı kamusal yapılara da belli ölçüde yer verilir.

2. Kırsal alanın yeniden düzenlenmesi (Herinrichting): Kırsal alanın tarımsal işletmecilik dışındaki işlevlerini de güçlendirilecek önlemleri kapsayan örneğin büyük kentler çevresindeki düzenlemeler. Burada kırsal topraklar dinlenme ve ulaşım amaçlı kullanılacaktır. Ya da yeni tarım dışı doğal alanlar oluşturulacaktır.
3. Gönüllü toprak düzenleme (Ruilverkaveling bij Overeenkomst): İşletme sahiplerinin (en az 3) isteği üzerine tarım parsellerinin yeniden düzenlenmesi.
4. Bayındırma amaçlı toprak düzenlemesi (Aanpassingsinrichting): Geniş alanları gereksinen yapıların (otoyol, baraj vb.) çevreye olumsuz etkilerini gidermek ve doğal yapıya uyumunu sağlamak için yapılan düzenlemedir.

3.2 Değerlendirme Ölçütleri

Temel politik hedeflere göre belirlenen bölgelerde ön görülen kırsal gelişme projelerinin umulan yararları ve yatırımı ne ölçüde karşılayabileceğini belirlemek, uygulanmasına karar verebilmek için onların ekonomik, toplumsal ve çevre boyutu ele alınmakta bu yönde sağladığı yararlar değerlendirilmektedir.

3.2.1 Ekonomik Ölçütler

Kırsal toprak düzenlemesinin ekonomik yapıyı iyileştirmeye katkısı yeni işletmelerin oluşturulması sırasında;

- . Tarım parsellerinin biçim ve büyüklüğü,
- . İşletmenin parsel sayısı,
- . Su kaynaklarının akılcı kullanımı,
- . Uygun bir ulaşımın sağlanması

yoluyla olacaktır. Böylece sulama gereksinimindeki düzen sağlanacak toprağın ve emeğin verimliliği artacaktır. Ayrıca yeni yapılaşmalar, kimi destek ve kişisel yatırımlarla işletmeler günün koşullarına uygun biçime dönüşecektir. Burada projenin değerlendirilmesi işletme ekonomisinin ne ölçüde güçleneceğindedir.

3.2.2 Toplumsal Ölçütler

Yeni düzenlemenin toplumsal yapıya ve dolaylı olarak ekonomik yapıya etkisi 3 başlıkta değerlendirilmektedir.

- Tarım işletmeciliğinde çalışma sürecinin kısaltılması

Parsellerin uygun dağılımı insan ve makinenin çalışma süresini kısaltacaktır. Bu dağılımla düzenlenen sulama toprağın verimliliğini ve üretimi artıracaktır. Bu da daha fazla insan gücü gereksinimi demektir.

Çalışma süresinin kısaltılması bir taraftan çalışma gerilimini azaltır ek uğraş olanakları verirken öte yandan da işçi ve donanım giderlerinde ekonomi sağlayacak ve işletme gelirini artıracaktır.

- İşletme gelirinin etkileri

Tarım işletmelerinin ekonomik yapısının güçlenmesi ve iş gücü gereksinimi, işsizliği ve buna bağlı olarak kente göçü azaltacaktır.

- Dinlenme etkinliklerine etkisi

Düzenlemeler sırasında yörenin özelliklerine göre dinlenme boş zaman değerlendirme tesisleri gerçekleştirilmektedir. Bu da turizmi canlandıracak ve ek gelir sağlayacaktır.

3.2.3 Çevresel Ölçütler

Kırsal gelişme projeleri öncelikle toprak ve su ekonomisine yani çevreye yöneliktir. Toprağın kullanımının yeni bir düzenleme ile değişimi çevrenin canlılar bölümüne etkileyecektir. İnsan, çevre ve doğadaki canlılar dengesi bir ekosistemi oluşturmaktadır. Bunlardan birindeki değişiklik ötekilerini de etkilemektedir. Düzenlemelerin doğaya etkisi onun çevre içinde ne gibi değişiklikler, biçimlendirmeler ve kullanım alanları oluşturduğundadır. İkincisi de bu biçimlendirmelerin nitel ve nicel özelliğindedir. Örneğin orman alanlarının genişliği, tek tek ağaçlandırmalarda ağaç sayısı, canlıların türü, sağlığı ve çokluğu gibi. Bu değişimler kuşkusuz düzenleme bölgesi çevresini de olumlu yönde etkileyecektir.

3.2.4 Kırsal Görünüm Ölçütleri

Kırsal görünüm; doğanın arazi, su kaynakları, iklim, bitkisel ve hayvansal canlılar ile insanların biçimlendirdiği görünen bölümüdür ve toplum için önemi vardır. Yeni yapılacak düzenlemenin değerlendirilmesi, kırsal görünümü, bölgenin jeolojik ve kültürel değişimleri bakımından nasıl geliştirilebileceğindedir.

Görüldüğü gibi kırsal alanda yapılan toprak düzenlemeleri toplumsal yaşamda önemli olan çeşitli alanlarda etkin ve somut sonuçlar ortaya koyabilmekte uygulama alanlarının öne çıkarılan değerlerini geliştirebilmektedir.

4. ÜLKEMİZDE KIRSAL GELİŞME POLİTİKALARI

Sayılama bilgilerinin sağlıklı bulunduğu varsayılan yıllardan başlayarak kırsal ve kentsel alanda nüfus ve gelişme durumu incelendiğinde hızlı bir nüfus artışı yaşadığımız görülmektedir (Çizem: 1).

Yıl	Nüfus Artış Oranı %	Toplam Nüfus (Milyon)	Şehirli Nüfus (Milyon)	Şehirli Nüfus Oranı %	Kırsal Nüfus (Milyon)	Kırsal Nüfus Oranı
1935	1.90	16.20	3.2	19.9	12.9	80.1
1960	2.95	27.80	8.0	28.7	19.8	71.3
1989	2.21	55.255	28.05	51.0	27.2	49
1994*	2.16	61.825	35.09	57.0	26.7	43

Çizem 1: Nüfus Artışı ve Gelişimi (DİE)

(*) Varsayım

Nüfusumuzun 1935 yılından 1994'e kadar artışı 3.81 kat olacağı var sayılmaktadır. Buna karşılık kent nüfusu 10 kat artış göstermektedir. Kısaca kent nüfusu, nüfus artışımızın 3 kat üstünde gözükmektedir. Kırsal alan nüfusu ise, genel nüfus içinde oransal olarak yarıya inmiş , gerçek değer olarak ise 2 kat artmıştır. Tarım kesiminin ulusal gelir dağılımı içindeki payı ise % 42'den % 18'e inmiştir (1. ve 6. BYKP(1963- 1994)).

Sonuç olarak kırsal alanda yaşayanların nüfusu oran olarak küçülmüş, ancak sayı olarak artmış ve ulusal gelir dağılımı içindeki payı oldukça gerilemiştir. Bu durumda gelir düzeyinin artırılmasında en önemli araçlardan birisi kırsal alanda kullanılabilir toprak büyüklüğünü artırmak olabilmektedir.

1950 yılında tarıma traktör girmesiyle, ekilebilir topraklarda büyük artışlar olmuş ancak bu 1960'lara kadar sürmüş, sonunda ekilebilir topraklardaki artış ülke genelinde durmuştur (Çizem: 2).

Yıl	Ekili Toprak (Bin Ha.)	Alan %	Artış %
1944	12.984	16.7	-
1950	14.542	18.7	12
1951	15.272	19.5	5
1952	17.361	22.3	11
1960	23.264	29.0	1
1990	21.500	26.7	-

Çizem 2: Ekili Topraklar (1. - 6. BYKP)

Gelir düzeyini artırmannın bir başka yolu, birim topraklardan alınan verimdir. 1950-1960 yılları arasındaki üretim artışı % 25 olmuş ve tarımda kolay gelişme sona ermiştir. 1960-1990 döneminde artış hemen hemen bütünüyle durmuştur (1.-6. BYKP(1963-1994)).

4.1 Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Konuya Yaklaşımlar

1. BYKP Dönemi (1963-1967)

“Üretimi artırmada toprakların sulanması pahalı yatırımdır. Verimli olmayan işletmecilik verimli hale sokulmalıdır. Bu nedenle köklü tarım reformu gerekmektedir.” (1. BYKP 1963: 27).

2. BYKP Dönemi (1968-1972)

“Köylü nüfusun yakından ilişkili olduğu tarım sektöründe verimliliği ve toplam üretim miktarlarını artıracak bir ortam yaratılacak, bu amaçla toprak insan ilişkileri yeniden düzenlenecektir.” (2. BYKP 1967: 235).

1. Planda toprak-insan ilişkilerinin düzenlenmesinde “tarım reformu” öngörü-
lürken, 2. plan bunu sadece vurgulamakla yetinmiştir.

3. BYKP Dönemi (1973-1977)

“Türkiye'nin eriştiği yapı tarımsal niteliğini korumaktadır. Üretimi artırmak için kuru tarımdan sulu tarıma geçiş önlemleri alınacaktır.” (3. BYKP 1973: 7).

4. BYKP Dönemi (1979-1983)

Bu dönemde Toprak Reformu Yasası uygulanmış, değerlendirmelere göre Şanlıurfa'da “1218 aileye 230.000 dönüm toprak dağıtılmış, kamulaştırılan ve hazine elinde bulunan 3 mil. dönüm toprağın dağılımı yapılmamış daha sonra da Yasa yürürlükten kaldırılmıştır.” (4. BYKP 1979: 13).

5. BYKP Dönemi (1985-1989)

“5. Plan döneminde tarım sektörünün 1984 yılında ulusal gelir dağılımı içindeki % 17.7 olan payı % 15.8'e inecektir.” (5. BYKP 1986: 3).

Kamu kuruluşlarının, kırsal/ kesime hizmet götürürken yeterli eşgüdümü sağlayamamış olmaları köyde yaşayanlara giden hizmetlerin verimliliğinin düşmesine neden olmuştur (5. BYKP 1986: 158).

Tarımda genel çizgileri ile verilen bu duruma karşılık bu plan döneminde Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) gündeme gelmiştir.

6. BYKP Dönemi (1990-1994)

“Tarım sektöründe üretim metodlarını geliştirerek, üretimin hava koşullarına bağımlılığını azaltmak, artan nüfusun gıda maddeleri gereksinimini karşılamak ve tarımsal ürünlerin dışsatımını geliştirmek temel amaçtır.”

“Tarım reformu uygulamaları, teknolojik gelişmeyi ve artırmayı esas alan, çiftçi gelirlerinin yükseltilmesini amaçlayan bir yapı içinde sürdürülecektir.”

“Köylünün ana geçim kaynağı olan toprağın rasyonel kullanımı için gerekli düzenlemeler tarımsal araştırma kurumları ile birlikte yapılacak, tarımsal yapı bozukluklarının giderilmesini amaçlayan projelere ağırlık verilecektir.” (6. BYKP 1990: 48-50).

Kısaca; 6. BYKP 'de

- nüfus artışı
- üretimin artırılması
- yapı bozukluğu”

vurgulanmakla yetinilmiştir.

Tarım arazilerinin yeniden düzenlenmesini öngören bu planda tarımda hedef ve politikalar ise;

- Sulama projelerinin planlanmasına temel olacak toprak etüd ve haritalama işlerinin tamamlanmasına öncelik vermek,
- AT çalışmalarının sulamaya açılmış alanlarda tamamlanmasını hızlandırmak,
- Sulama sistemi götürülmesi planlanan alanlarda uygulamaya geçilmeden önce AT yapılmasını koştulamak,
- Küçük parsellere ayrılmış tarım arazileri tarımsal üretim girdilerinin ederlerinin yükselmesine neden olduğundan bu tarım alanlarında öncelikle AT yapmak

olarak belirtilmiştir (6. BYKP 1990 : 50-51).

4.2 Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

İlk kez 3. BYKP' de GAP'ın “Aşağı Fırat Projesi” şeklinde gündeme geldiği görülmektedir. Planda “en önemli proje çok yönlü Aşağı Fırat Projesi'dir. Projenin sulama ile ilgili büyük yapılarına 1977 yılında başlanacak 1983' de 50.000 ha, daha sonra heryıl 25.000 ha'lık alanda inşaat tamamlanarak 2009 yılında 700.000 ha'lık alan sulamaya açılacaktır.”

“Büyük su projelerinin çeşitli kuruluşları ilgilendiren yönleri uyumlu olarak aynı ele alınacaktır.”

“İşletmeler için gerekli olanlarla özel durumlar dışında sabit tesislerin yapımına gidilmeyecektir.”

“Aşağı Fırat Projesi ile ilgili bütün çalışmalar projenin büyüklüğü ve alan potansiyeline uygun bir titizlikle ele alınacaktır. Sulama uygulamasına kadar bölgedeki çiftçinin eğitilmesine gidilecektir” (3. BYKP 1973 : 218-225).

5. BYKP'de (1988) ilk kez GAP deyimi geçmektedir. Eşgüdüm içinde yürütülmesi öngörülen bu proje ile; tarımda verimlilik artırılacak, sulama projelerine ağırlık verilecektir. (5. BYKP 1986: 39).

6. BYKP'de ise GAP ile birlikte AT konusunun da yer aldığı görülmektedir.

"GAP içinde yer alan projelerde entegrasyonun sağlanması ve uygulamada ortaya çıkabilecek sorunların çözümü için uygulayıcı kuruluşlar arasında eşgüdümün (koordinasyonun) sağlanmasına özen gösterilecektir.

GAP entegre bir proje anlayışı içinde yürütülmeye devam edecektir.

Tarım arazilerinin küçük parsellere ayrılmış olması ulaşım ve üretim girdi maliyetlerinin yükselmesine neden olduğundan, sulama şebekesi götürülmesi planlanan alanlarda öncelikle AT esas alınacaktır.

AT çalışmalarının sulamaya açılmış alanlarda tamamlanması hızlandırılacak, sulama sistemi götürülmesi planlanan sahalarda uygulamaya geçilmeden önce toplulaştırma yapılması esas alınacaktır." (6. BYKP 1990: 51).

4.3 GAP Nedir, Neler Beklenmektedir

DPT tanıtımı ile GAP "sulama ve enerji yatırımlarının ülke ve bölge kalkınmasında daha etkin bir rol oynamasını sağlamak üzere bu yatırımların meydana getireceği sosyoekonomik gelişme ve değişimleri, kaynakları en iyi şekilde değerlendirerek yönlendirmek amacıyla yürütülen entegre bir projedir" (DPT, 1986).

GAP, Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır, Şırnak, Batman, Siirt illerinin tümünü veya bir bölümünü kapsamaktadır.

4.4 GAP Kapsamında Yapılacak İşler

4.4.1 Projenin Amacı :

"Toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi sonucu hızla artacak ekonomik ve sosyal faaliyetler ile nüfus değişimlerinin ortaya çıkaracağı yerleşim, altyapı, eğitim, sağlık, ulaştırma, tarım, sanayi ve ticaret sektöründeki gereksinmelerin, sektörlerdeki mevcut uygulamalar ile entegre ve koordineli bir biçimde yürütülerek, bölgedeki refah seviyesinin artırılmasıdır."

4.4.2 GAP Bölgesinin Genel Özellikleri

GAP alanı Güneydoğu Toroslarının güneyinde kalan, güneyde Suriye ve Irak sınırları ile çevrili olup yaklaşık alanı 74 000 km²'dir. Dicle ve Fırat başlıca iki akarsuyudur. Türkiye toplam alanın % 10'u ekilebilir toprakların %13 ü bölge içindedir. 1993 nüfus tahminlerine göre bölge nüfusu toplam nüfusun % 10.6'sını oluşturmaktadır.

Proje ile birlikte yapılacak başlıca barajlar Atatürk, Birecik, Karkamış, Hancağız, Kayacık, Kemlin, Kıralkızı, Dicle, Batman, Cizre barajlarıdır. Bu barajlardan yararlanarak Şanlıurfa- Harran, Mardin- Ceylanpınar, Siverek- Silvan, Bozova, Kahta, Adıyaman, Göksu, Araban, Hancağız, Kayacık, Hemlin,

Dicle, Batman, Ihsu, Silopi, Nusaybin, Cizre, İdil sulamaları gerçekleştirilecektir.

Proje kapsamında 21 baraj, 17 hidroelektrik santral yapılacak 16.3 milyon dönüm tarım alanı sulu tarıma açılacaktır.

4.4.3 Varolan Durum

Günümüzde GAP'ta 163.000 ha alanda sulama ve AT çalışmaları sürmektedir. Çalışmalar kalkınma planında öngörülen entegre proje kavramı içinde yürütülemediğinden AT projelerinin ne zaman sonuçlandırılacağı kestirilememektedir. AT yapılacak alanların toplam % 75'inde yapılan çalışma sonuçlarına göre;

1. Köy yerleşim sayısında sürekli artış olmaktadır. AT çalışmalarının başlamasından bugüne toplam köy sayısının % 13'ü bir artış vardır. Bu durum tarım toprağının yerleşim yeri toprağına dönüşmesinde herhangi bir engel bulunmadığını göstermektedir. Yöresel özellik nedeniyle mezra sayısı artışı ise yerleşim yeri sayısının % 21'ine ulaşmaktadır.
2. Hazineye ait topraklar tüm toprakların % 6'sıdır.
3. Hazine sahip olduğu toprakların alan olarak ancak % 79'unda tek maliktir. Geri kalan % 21 ise paylıdır.
4. Hazine her ne şekilde malik olursa olsun eylemsel olarak toprağı başkaları işlemektedirler. Kalkınma planı tesis yapılmamasını öngörmekte ise de 3083 sayılı tarım reformu yasası "tesis bulunan toprağın sahibine verilmesine" izin vermektedir. Ayrıca Yurttaşlar Yasası'nın 650. ve 652. maddeleri tesis yapılan toprakları kamunun elinde tutmasını güçleştirmektedir.
5. AT sırasında yol, kanal vb için gerekli olan %7 oranında toprak ilk bakışta hazine topraklarından sağlanacağı izlenimi yaratsada projelerin köy bazında olması nedeniyle bu orandaki hazine toprağına ulaşamayacaktır. İnceleme yapılan köylerin % 66'sında hazine toprağı %4 ve altındadır.

Bunlar, zaten nüfus olarak kalabalık olan bölgede, kamulaştırmaya gidileceğini, böylece köy bazında bir miktar toprak daha azalacağını göstermektedir (Toplam 20.000 ha olan Ceylanpınar'da hazine arazisi %75 olduğundan değerlendirme dışı tutulmuştur).

Genel bir değerlendirmede hanelerin % 95.3'ü tüm toprakların %19.5'ini işlemektedir (Çizem: 3).

Toprak Dilimi (Dönüm)	Hane %	Birikimli Hane %	Toprak %	Birikimli Toprak %
1-100	86.8	86.8	39.8	39.8
101-200	8.5	95.3	19.5	59.3
201-500	3.6	98.9	18.5	77.8
501-1000	0.6	99.5	6.8	84.6
1001- +	0.5	100.0	15.4	100.0

Çizem 3: Tarımda İşlenen Toprakların Dağılımı (4. BYKP 1979: 12)

GAP'ta yöresel incelemeye göre maliklerin % 61'i tüm toprakların %27'sini, % 19'u ise % 55'ini kullanmaktadır.

Şanlıurfa bölgesi için toprak dağılımı ise Çizem: 4'de gösterilmiştir.

Toprak Dilimi (Dönüm)	Malik %	Birikimli Malik %	Toprak %	Birikimli Toprak %	Parsel %	Birikimli Parsel %
1-100	44	44	13	13	56	56
101-200	17	61	14	27	20	76
201-500	20	81	18	45	13	89
501-1000	13	94	25	70	7	96
1001- +	0.6	100	30	100	4	100

Çizem 4: Malik Sayısına Göre Şanlıurfa Bölgesinde Toprak Dağılımı.

Toprağı olmayan veya toprağı yetersiz nüfusun büyüklüğü, hazinenin topraklarına sahip olamaması yasanın öngördüğü yol, kanal vb zorunlu hizmetler için kamulaştırmaya gidilmesini zorunlu kılmaktadır.

Öte yandan AT, sulama ağı içinde parsel düzenleme olarak ele alınmakta buna ek olarak yalnızca köy yerleşim yeri alanlarına yer ayrılması olarak düşünülmektedir. Sonuç olarak AT çalışmalarının kırsal alan kalkınmasına yönelik olduğu söylenemez.

5. ÖNERİ

Uluslararası boyutlarda kırsal toprak düzenlemeleri ile;

- Çiftçiler aracılığıyla beslenme gereksiniminin karşılanması,
- Kırsal alanda kentsel alanlara eşdeğer yaşam koşullarının gerçekleştirilmesi ve bu yolla kente göçün önlenmesi,
- Yol, kanal ve öteki bayındırma yapıları için kamulaştırmaya gerek kalmadan arazi edinimi,

- . Doğal kaynakların ve çevrenin korunması,
- . Toprak iyeliği ve kullanımının iyileştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi

sağlanmaktadır. Bu bakımdan onun toplum gönencine etkiyen işlevleri ve ülke kalkınma politikasında önemli bir yeri vardır. Bu nedenle öteki ülkelerde köylüler, kentliler, çevreci örgütler ile toplumsal ve teknik altyapı hizmetlerinden sorumlu kurumlar tarafından en çok ilgi duyulan, planı en çok tartışılan, toplumun her kesiminin beklentilerini en iyi karşılayan ve çıkarlarını en iyi dengeleyen bir düzenlemedir. Tüm bunların yanısıra bir kadastro yenileme aracıdır.

Ülkemizde 776.000 km² alanda yer almaktadır. Değişik iklim özellikleri, bitki kültürleri, turistik değerleri, ekonomik ve toplumsal yapısı ile çeşitli bölgeler oluşturmaktadır. Günümüze değin uygulamalarda kırsal toprak düzenlemeleri salt tarımsal yapı bozukluğuna yöneltilmekte, belli ölçülerde tarım parselleri düzenlemesiyle sınırlı tutulmakta ve uygulandığı alanlarda kadastryu yenileme boyutundan bile gerektiği ölçüde yararlanılamamaktadır. Tartışmalar ve yenilik arayışları teknolojik yönü ile sınırlı kalmaktadır.

Kullanılabilir tarım topraklarının sınırına daha 60'lı yıllarda ulaşmış, buna karşın tarım dışı amaçlar için her yıl ortalama 20.000 ha alanı gereksinen, çarpık kentleşme ve yeni iş alanları yaratma sorunları olan ülkemizde de onun; tarım, yerleşme, sanayi, turizm ve yeni yapılaşmalar için verdiği çözüm olanaklarından yararlanılmalıdır. Bunun için de AT, önce politik düzeyde ele alınmalı ve içeriği kırsal kalkınmaya, doğayı, çevreyi ve kırsal görünümü kollamaya yöneltilmelidir. Bu temel görev tanımına ve bu kapsamdaki beklenti, koşul ve olanaklara göre adına ne denirse densin bu kırsal toprak düzenlemesine yönelik faaliyetin bir tasarımı yapılmalı, tüzel altlıkları, yöntem ve donanımları, örgütsel yapısı ve işleyişi somutlaştırılmalıdır. Bu yapılmadıkça konumuz sürekli çözümsüzlükleri ve sorunları tartışmak olacaktır.

KAYNAKÇA

Beş Yıllık Kalkınma Planları

Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara

Demirel, Z. - Rosman, F. R.: 1993

Allgemeine Betrachtung Über die Niederlaendische Landneuordnung
Delft Teknik Üniversitesi, Hollanda.

Manger, R.: 1986

Der Beitrag der Flurbereinigung zur Landentwicklung
FIG XVIII International Congress Toronto, Canada.
1-11 June 1986.

Seylam, G.: 1973

Toprak Reformu

TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Dergisi, sayı: 23.

Seylam, G.-Ünal, M.: 1985

Toprak İnsan İlişkileri

TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Dergisi,
sayı: 52- 53.

BİLDİRİNİN TARTIŞMASI

OTURUM BAŞKANI- Evet, Zerrin arkadaşımıza teşekkür ediyoruz. Dikkat buyurdunuz, bir erkek başkan olarak hiç müdahale etmemeye çalıştım; çünkü, zaten alacağım cevabı önceden biliyordum. Sorularınız var mı? Buyurun

İSMAİL TAŞKIRAN- Öncelikle ben zorunlu toplulaştırma konusuna değinmek istiyorum. GAP dışında yapılan toplulaştırmalarda zorunluluk olayı yok; dolayısıyla köylünün inisiyatifine kalıyor. Bunu dün de ifade etmek istedim, bana önemli bir konu gibi geliyor. Bu belediyelere verilen 18' inci madde uygulaması gibi il idare meclislerine bir yetki verilebilir kanaatindeyim, eğer Anayasa aykırılık yönünden düşünülüyorsa...

Bir de toplulaştırma yapılan alanlarda istimlak edilen kanal hatları var. Eğer ki, Devlet Su İşleri bu bölgelere daha önceden gireceğine karar verirse, burada yapılan toplulaştırmalarda istimlak bedelleri ücretsiz tekabül ettiriliyor. Tabii, bu koordinasyonu gerektiriyor yine.

Ben şunu önermek istiyorum: Devlet Su İşleri suyu getiriyor, o halde toplulaştırmayı da yapabilir gibi geliyor bana. Hepsi birarada yürür, o zaman koordinasyona da gerek kalmaz kanaatindeyim. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü yapıyor; ama, koordinasyonsuzluk yüzünden bazı aksamalar var, Aydın Ovası'nda bunu izledik.

Ayrıca bölünebilme olayı var. Parseller bölünüyor, eskiden toplulaştırma olmadan evvel yol olmadığı için bölünemeyen parseller yol geldikten sonra 5 dönüme kadar bölünebiliyor. Bu da büyük bir kayıp. Bunu da yine GAP dışında olarak ifade ediyorum; çünkü, GAP içinde böyle bir olay yok, ayrı bir kanunla düzenleniyor GAP'taki düzenlemeler. Ama ülkemizin diğer bölgelerinde yapılan düzenlemelerde böyle bir boşluk var kanaatindeyim.

Sonra, toplulaştırma projeleri köy bazında ele alınıyor. Bu da bence rant bir çalışmayı engelliyor. Havza bazında ele alınmalı ki, mesela kanal güzergâhlarının belirlenmesi, drenaj hatlarının belirlenmesi hep kesikliklere sebebiyet veriyor bunlar. Bir köyde toplulaştırma yapıyorsunuz, diğer köye geçemiyorsunuz, getirdiğiniz drenaj kanalı orada kesilip kalıyor; daha başka yerden kanal götürmek zorunda kalıyorsunuz. Sulama kanalı kesilip kalıyor, istimlak etmek zorunda kalıyorsunuz, istimlaklar daha değişik zaman istiyor.

Sonra, Sayın Hocam kadastro yenileme çalışmalarına öncülük ettiğini ifade ettiler, doğrudur. Biz fiilen içinde bulunduk; ancak, toplulaştırmaya alınan bölgeler köyün tamamını kapsamıyor, sadece projeye alınan tarım alanlarını kapsıyor. Dolayısıyla, bizim, mesela 5000'lik grafik paftalarımızın yarısı toplulaştırmaya gidip yenileniyor, diğer yarısı aynı paftada ayrı bir; yani, uygulaması mümkün olmayan durumlar ortaya çıkıyor. Yarısı yenilenmiş pafta, diğer yarısı grafik pafta olarak kalıyor. Bunların tamamının alınması konusunda tabii uygulamacı kuruluşlar zorluk görüyorlar, ona da yanaşmıyorlar. Benim ifade etmek istediklerim bunlar, teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Çok iyi izleyemedim; ama, galiba bir sorunuz var değil mi? Sorunuz yok mu? Yanılmış olmayayım.

ZERRİN DEMİREL- Ben galiba soru soran arkadaşımın tüm önerilerini ve sorunlarına tekrar şu cümlemi yineleyerek yanıt vermek istiyorum; sanıyorum bu hepsini karşılayacak.

Bana göre, kırsal toprak düzenlemesi ilk önce politik düzeyde ele alınmalı dediğim gibi, o zaman bunun içeriği, kapsamı nereleri kapsayacağı belirlenecektir ve ondan sonra bu görev tanımına göre ve bu kapsamdaki beklentilere, az önce söylediğiniz beklentilere koşul ve olanaklara göre bu faaliyetin tasarımı yapılmalı ve bu tasarım sırasında burada uygulanacak olan tüzel altlıklar, yöntemler, donanımlar ve örgütsel yapı o zaman ortaya konabilecektir. Devlet Su İşleri mi yapacak, Köy Hizmetleri mi yapacak yada bunun dışında bir başka kuruluş mu yapacak, bu ancak o zaman belirlenecektir. Böyle bir tasarım, böyle bir sistemli tasarım yapmadığımız sürece tabii bunları sürekli konuşacağız o zaman.

OTURUM BAŞKANI- Evet; sayın konuşmacı izin verirseniz benim bir sorum var. Tabii gerekli süreyi de vereceğim size, başkanlık yetkisini kullanarak: Acaba Türkiye'nin bölgelerini ve arazi kullanımındaki çok farklı eğilimleri ve gelenekleri, tarihî gelenekleri, görenekleri ve bu günkü durumu dikkate alırsak, sorunların politik düzeyde önce ele alınması bunun bir yasaya yönelmesi demektir. Türkiye' deki bu arazi kullanımları veya toplulaştırma sorunları tek bir kanunla çözümlenebilir mi? Çözümlememezse, bölgesel farklılıkların gerekleri nasıl yerine getirilebilir? Yani bir kanundan çok, GAP' ta olduğu gibi çok farklı bölgeler için, çok farklı yaklaşımların gerekli olduğunu sanıyorum; bu konuda ne düşünüyorsunuz?

ZERRİN DEMİREL- Bundan önceki sayfalarda sizlere Hollanda örneğini vermiştim. Kanun tek yada bir kaç tane olmasının şurada saptayacağım bir konu değil; ama, o ülkenin kendi özelliklerine göre ülke politikasının etkin gerçekleştirilebileceği, uygulanabileceği bölgeler belirlenebilir. Bunların bazı yine belli ölçülerde olur. Ve buna uygun düzenlenecek, bu beklentilere, bu

koşullara uygun tasarımlanmış olan yasa buralardaki değişik ölçülerdeki kırsal toprak düzenlemelerini o ülkenin kalkınmasına yöneltilmiş biçimde zaten olanak verecektir o zaman.

OTURUM BAŞKANI- Başka soru var mı? Buyurunuz.

ARİF DELİKANLI- Benim, Sayın Bozkurt Hocamın da biraz evvel sorduğu sorudan anladığım şu yada bunu mu anlamalıyım, onu Bozkurt Hocama da soracağım: Şimdi genellikle GAP olayı ve GAP benzer arazi düzenlemeleri bizim ülkemizde bir ekonomik mesele ve teknik mesele olarak ele alınmıştır. Benim kanımca, meselenin en az bu iki boyutu kadar belki onlardan da önemli olan boyutu, sosyal yönüdür. Yani burada insan unsuru çok önemlidir, insanın alışkanlıkları önemlidir, insanın içinde bulunduğu koşullar önemlidir, insanın özelemleri önemlidir, o insanın yeniden düzenlenecek bir mekân içerisinde yeni bir insan veya yeni topluluk olarak eski alışkanlıklarından bu yeni düzenlemeye uygun bir ortama gelmesi meselesi vardır. Bütün bu şeyler, belki çok dar anlamda sayabildiğim mesele, bu meselenin sosyal yönüdür, yani insani yönüdür. Bence bu tür düzenlemelerde biz bu insan unsurunu genellikle ihmal ediyoruz gibi geliyor.

Biraz evvel sizin sorunuzdan bunu mu anlamam gerekti, doğrusu onu da size sormak istiyorum Sayın Hocam.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim. Sayın konuşmacı izin verirse, galiba çok iyi açıkladınız. Ben sadece bir sosyal, kültürel insan meselesinin değil, bir de bu kültürün mekâna yansımaları da düşündüm, yani Türkiye’de bütün toprak sorunlarını çözümlenecek tek bir yasanın pratikte çok zor olduğunu düşünüyorum. Yani bölgesel özellikleri dikkate almadan 3 bin metrede, 1500 metrede, 500 metrede aynı toprak uygulaması yapılamaz, toplulaştırma yapılamaz.

Ekin türleri, kullanma şeyleri belli olmadan tek bir yasayla... Şimdi milli bir devletiz, tabii yasa bölgesel özellikleri dikkate alabilir ama, ayrıcalıkları söyleyemez, “Burada uygulama böyle olur” gibi dediğiniz zaman kıyamet kopar, “Niçin ona bu önceliği veriyorsun da bana vermiyorsun?” gibi. Onun için, böyle tek bir millî politika yerine, bölgesel politikaların daha gerçekçi olabileceğini düşünüyorum. Bu tabii benim bir sosyal gözlemci olarak, bir teknik adam olarak değil de... Ama şunu da bilelim ki, sosyal, kültürel kurumlar, gelenek ve görenekler, töreler mutlaka mekâna yansımaktadır, mutlaka uygulamaya girmektedir, mutlaka tarıma yansımaktadır. Yani bunlar birbirinden böyle, hani etle tırnağın birbirinden ayrılmayışı kadar ayrılamaz ve birbirisiyle bütünleşmiştir, birini dikkate almadan öbürünü değiştiremezsiniz.

Benim söylemek istediğimi çok iyi ifade ettiniz; ama, bunu sadece bir sosyal, kültürel mesele olarak değil, onun mekâna yansımış biçimlerini de görmek mümkündür, zaten de görmekteyiz diye düşünüyorum.